

ПОКУТНІ ВІРШІ «БОГОГЛАСНИКА» (1790)¹

DOI: 10.5281/zenodo.6791982

© I. Ісіченко, 2022. CC BY 4.0

Метою статті є виявлення характеру покаянних тенденцій у покутних віршах зі збірки «Богогласник» (Почаїв, 1790) та їхнього інтертекстуального зв'язку з візантійською та латинською традицією. До категорії покутних віршів належать твори, вміщені в четвертій частині збірки з номерами 213–221. Шість із них складені книжною українською мовою, один містить паралельний текст латиною та українською, а два – польською. Їх можна віднести до жанру метафізичної поезії. Вказані два автори: Лука Длонський та Достоевський (можливо, предок російського письменника), решта творів анонімні. Збірка була видана в останні роки розквіту Почаївського василіанського монастиря, котрий після першого поділу Польсько-Литовської держави 1772 р. залишився під владою польського короля. Його друкарня була в той час головним осередком видання книг українською мовою. Орден василіян часто звинувачується в тому, що він був зняряддям латинізації Унійної Церкви. Але покутні вірші засвідчують послідовну орієнтацію авторів на східну, візантійську духовну традицію. Вони суголосні присади Замойського собору 1720 р. Замойський собор не впроваджував у покутну практику суттєвих змін, лише переносячи увагу з зовнішніх, формальних, елементів покаяння на внутрішні, духовні, чинники. Це відобразила й книга «Народовіцаніє», видана в Почаївському монастирі 1768 р. Інтертекстуальна стратегія покутних віршів спрямована в біблійну та гімнографічну перспективу. Вводиться образ пророка Давида як вірець щирого покаяння, розробляються мотиви присади 50 псалма, а також псалма 13. Болючий самоаналіз грішника набуває форми діалогу душі й тіла. Майбутнє покарання зображується як пекельна безодня, охоплена вічним вогнем, а земні випробування – як бурхливе море пристрастей. Поаятунок від покарання вимагає сліз, дар яких сприймається за небесну ласку. Це відповідає аскетичній традиції монашого Сходу. Таким чином, покутні вірші засвідчують збереження в Почаївському монастирі вітчизняних духовних традицій, втілених у властиві бароко жанрові форми.

Ключові слова: Богогласник, бароко, метафізична поезія, Замойський собор, Почаївський монастир.

Поява пісень релігійно-етичного змісту, покликаних стимулювати глибше переживання богослужбового чину або приватної чи спільнотної молитви, – надзвичайно важливий і характерний аспект барокової доби розвитку української літератури². Певною мірою цей феномен було інспіровано духом християнської Реформи з її доволі драматичним пошуком свіжих та ефективних форм залучення церковної спільноти до свідомого сповідання віри. Протестантські громади несли з собою в поліетнічну культуру Речі Посполитої практику пісенного ескорту богослужінь, текстове наповнення якого передбачало не лише використання народних мов, але й заміну патристичної топіки стилістично прозорішими та переконливішими для сучасників семіотичними конструкціями.

Цей виклик не могли ігнорувати Церкви ані латинського, ні візантійського обряду. Поряд із канонічними текстами сакральними мовами в церковному побуті з'являється й розширюється периферійний сектор, де здійснюється інтерпретація засадничих богословських понять у коді народної звичасвої культури. Такі пісні релігійного змісту називали «кантами», «побожними піснями». Напевне, коректніше було б говорити про них у контексті метафізичної поезії – найпотужнішого віршового корпусу епохи Бароко. Найважливішим етапом розвитку метафізичної поезії власне й стало видання в Почаївському василіанському монастирі її першої друкованої антології – збірки «Богогласник» (1790/1791)³.

Попри неминучі паузи, зумовлені ідеологічними обмеженнями радянської доби, тексти цієї збірки вже з др. пол. XIX ст. привернули увагу етнографів, літературознавців і

¹ Доповідь була виголошена на міжнародній науковій конференції «Феномени каяття та спокути в історії та художній літературі», яка відбулася 10 грудня 2021 р. в Національному університеті «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка.

² Криса Б. Пересотворення світу: Українська поезія XVII–XVIII ст. Львів: Свічадо, 1997. С. 184–187.

³ Богогласник: п'єси благоговійня праздником Господьским, Богородичным и нарочитых святых..., к сим же нѣкоторым чудотворным иконам служащяя, таже различныя покаяныя и умилительныя содержащя. Почаев: Въ святѣй чудотворнѣй лаврѣ Почаевской, 1790. [292] арк. Оскільки аркуші книги нумеровані, посилання подаються на порядкові номери пісень (у текстах).

музикознавців. Ще 1866 р. віленський протоієрей Іоанн Котович (рос. Іоанн Котович; 1839–1911) звертає увагу на стійку популярність пісень «Богогласника» серед навернених на православ'я білорусів⁴. А діячка російського жіночого руху Зінаїда Іванова (рос. Зинаида Иванова; 1865–1913) друкує під псевдонімом Н. Мирович першу спеціальну розвідку про «Богогласник»⁵. І. Франко (1856–1916) ж у ранній статті «Наші коляди» оцінив «Богогласник» як «найважливіший твір червоноруської літератури XVIII віку, одинокий важний здобуток уніатський на полі нашої літератури до часів Шашкевича»⁶. Останнього передвоєнного року він повернувся до цієї теми в публікації для «Записок Наукового товариства ім. Шевченка»⁷, де, критично оцінивши унію за «дух нетолеранції, агресивність та безоглядність та інші прикмети фанатизму», водночас дещо несподівано визнав, що вона стала «на полі пісні церковної нейтральним ґрунтом, на котрім бодай на якийсь час дружно подають собі руки різні віросповідання, різні обряди, різні народності»⁸.

Василь Щурат (1871–1948) зосередився на пошуках авторів, вірші яких включено до збірки⁹. Вихованка семінарію Володимира Перетца Софія Щеглова (1886–1965) опублікувала в київських «Університетских известиях»¹⁰ першу ґрунтовну монографію про збірку, згодом видану окремим відбитком¹¹. Принагідно звертався до матеріалів «Богогласника» Михайло Возняк (1881–1954), узагальнивши свої спостереження в історико-літературному курсі¹².

Праці Дмитра Чижевського (1894–1977) про епоху Бароко¹³ заклали надійне підґрунтя під нову інтерпретацію метафізичної поезії, зокрема, «Богогласника» – за визначенням самого Чижевського, «цікавої друкованої збірки української духовної лірики»¹⁴. Різнобічну літературознавчу інтерпретацію барокової поезики «Богогласника» здійснила Олександра Гнатюк¹⁵, а Юрій Медведик (1963–2020) перепровадив ґрунтовний аналіз музичних аспектів книги¹⁶ й разом із боннським колегою Гансом фон Роте (нім. Hans Rothe; 1928–2021) підготував її наукову публікацію¹⁷.

«Богогласник» поділяється на чотири розділи: 1. Пісні на Господські свята. 2. Пісні марійного (богородичного) змісту. 3. Пісні на агіографічні сюжети. 4. Пісні повчального, есхатологічного та покутного змісту. Саме в останньому розділі, «Пісні благоговійня, покайняня и умилительня, различным нуждам служащя, в себѣ вмѣщающя», знаходиться кілька творів покутного змісту. Це дев'ять пісень, з 213 до 221. Шість із них складені книжною українською мовою, одна містить паралельний текст латиною та українською, а дві – польською мовою. У підзаголовку українських творів зазначається «Покаянная», латинського твору – «Roepentialis», польських – «Rokutna». Під час свого навчання в Києво-Могилянській академії Дзвенислава Матіяш опублікувала цікавий аналіз цього тематичного циклу пісень¹⁸, звертаючи увагу на настроєву гаму, відображену в творах.

Почаївський монастир на час публікації «Богогласника» завершував період свого духовного піднесення. За ухвалами Дубенської капітули 1743 р. він належав до Руської провінції Покрови Божої Матері Чину святого Василя Великого (ЧСВВ) як її найбільший монастир¹⁹. Після першого поділу Речі Посполитої 1772 р. Волинь залишилася під владою короля Станіслава Августа Понятовського (пол. Stanisław August Poniatowski; 1732–1798)

⁴ Котович Иоанн, прот. Богогласник, его значение и употребление в народе. *Виленский вестник*. 1866. № 127.

⁵ Мирович Н. Библиографическое и историко-литературное исследование о Богогласнике. Вильна: Тип. губ. правл., 1876. [2]. 90 с.

⁶ Франко І. Наші коляди. *Зібрання творів: У 50 т.* Київ: Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 13.

⁷ Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході: Вступ до студій над Богогласником. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1913. Т. 113. С. 5–22.

⁸ Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході: Вступ до студій над Богогласником. *Зібрання творів: У 50 т.* Київ: Наукова думка, 1983. Т. 39. С. 143.

⁹ Щурат Василь. Із студій над почаївським «Богогласником»: квестії авторства і часу повстання деяких пісень. Львів: Накладом редакції «Ниви», 1908. 48 с.

¹⁰ Університетские известия, 1917. № 1–2; 1918. № 5–6, № 9–10.

¹¹ Щеглова С. Богогласник: историко-литературное исследование. Киев, 1918. IX. 347 с.

¹² Возняк М. Історія української літератури. Львів: Накладом товариства «Просвіта», 1924. Т. 3. Віки 16–18. Друга частина. С. 325–331.

¹³ Чижевський Д. Український літературний барок: Нариси. Прага, 1941. Ч. 1. 72 с.; 1942. Ч. 2. 68 с.; 1944. Ч. 3. 67 с.; Його ж. Історія української літератури. Прага: Вид-во Ю. Тищенко, 1942. Кн. 2. 4. Ренесанс та реформація. 5. Барок. 143 с.

¹⁴ Чижевський Д. Історія української літератури... Кн. 2. С. 57.

¹⁵ Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. Варшава–Київ, 1994. 188 с.

¹⁶ Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII–XVIII ст. Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2006. С. 169–252.

¹⁷ Bogoglasnik. Pesni blagovejnyja (1790/1791). Hrsg. von Hans Rothe, Jurij Medvedyk. Band 1: Facsimile. Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2016. 602 S.; Band 2: Darstellung. Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2016. 432 S.

¹⁸ Матіяш Д. Особливості поезики української барокової духовної пісні (на матеріалі покайняних пісень). *Magisterium*. Київ, 2000. Вип. 4. Літературознавчі студії. С. 23–30.

¹⁹ Нарис історії Василянського чину св. Йосафата. Рим: Вид-во оо. Василян, 1992. С. 184–232.

і долучилася до змін, проголошених конституцією 3 травня 1791 р.²⁰ Попри загрозу дальшого просування Російської імперії вглиб Правобережжя України, до 1793 р. Почаївський монастир продовжував здійснювати свою місію відносно спокійно. В одному аспекті настало навіть певне полегшення: після переходу Львова під владу Австрійської імперії новий кордон захистив Почаївську друкарню від сорокалітніх судових позовів Львівської Ставропігії, котра прагнула зберегти монополію на видання книг кириличного друку²¹.

Василіянському чинові припало бути важливим зряддям адаптації унійної Київської митрополії до нового конфесійного контексту. Замойський собор, визнаний за «зворотний момент у житті унійської Церкви»²², в перебігу унормування канонічних і літургійних змін, серед іншого, звертав увагу на пошук ефективних і доступних форм катехизації: мовляв, «цей народ потребує радше молока, а не твердої страви»²³. В «титулї третьому. Святї Тайни та їх здійснення» виділялося підрозділ V «Про покаяння», в якому «святий собор напоумляє парохів та інших, на кого покладено піклування про душі, наставляти й навчати народ про це та про все інше, необхідне для таїнства покаяння»²⁴.

Епізодичні закиди на адресу Замойського собору стосовно його латинізаційних тенденцій найменшою мірою стосуються вчення про покуту²⁵. Правда, в соборних ухвалах з'являється формула розршення, закріплена латинською сакраментологією: «Я відпускаю тобі всі гріхи твої»²⁶, – але ж ще в Требнику Петра Могили в розділ про таїнство покаяння було введено латинське вчення про форму й матерію таїнства, де фігурує подібна формула: «Аз прощаю і разршаю тя *имярек* от всѣх грѣхов твоих»²⁷. Інокентій Гізель у трактаті «Мир с Богом челоуѣку» (1669) також беззастережно її приймає²⁸. Замойський собор, таким чином, не впроваджував у покутну практику Київської Церкви суттєвих змін, а лише переносив увагу з зовнішніх, формальних елементів покаяння (триденний піст, молитви перед сповіддю й після неї, важка покута) на внутрішні, духовні чинники – усвідомлення гріха й твердий намір звільнитися від його тягаря.

Василіяни, як інтелектуальна еліта унійної Церкви у XVIII ст., провадять навчання в кількох богословських навчальних закладах, організують народні школи при монастирях²⁹. Інтегровані до загальнокатолицької спільноти ліпше за інші верстви унійної Церкви через навчання в західних вищих школах і активніші контакти з суспільними елітами Речі Посполитої (варто згадати принаймні графа Миколая Василя Потоцького – фундатора Буцацького монастиря Чесного Хреста³⁰ й щедрого доброчинця Почаївського монастиря³¹), василіяни насамперед наражалися на спокуси узалежнення від латинських впливів. Принаймні, вони мали вважати на смаки й запити освіченої частини своєї пастви, значною мірою полонізованої. Однак покутні пісні демонструють послідовну орієнтацію на традиційну духовну культуру християнського Сходу.

Інтертекстуальна стратегія творів спрямована в біблійну та гимнографічну перспективу. У цій перспективі виокремлюється постать пророка Давида як автора взірцевого дискурсивного втілення каяття за гріхи – псалма 50 (у масоретській редакції 51³²) «Помилуй мене, Боже...» (лат. «*Miserere mei, Deus*»³³). Пісня 213 вводить образ Давида як співця й цитує в останній строфі кілька фраз із псалма: «Помилуй мя Боже»³⁴ (Пс. 50:3), «беззаконіє аз знаю» (Пс. 50:5), «лукавое сотвори х творче пред тобою» («лукавое пред тобою

²⁰ Костомаров Н.И. Последние годы Речи Посполитой: Историческая монография. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1870. С. 112–423; Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. С. 235–240.

²¹ Стасів К. В., о. ЧСВВ. Місія високого слова. Василіянське книговидання: минуле, сучасне і майбутнє. Жовква: Місіонер, 2015. С. 88–89.

²² Федорів Ю., свящ. д-р. Історія Церкви в Україні. Люблін: Futura, 1991. С. 251.

²³ Замойський провінційний собор Руської унійної Церкви 1720 р. Кн. 1: Діяння та постанови / Заг. ред. І. Скочильса. Упор.: Р. Паранько, Ігор Скочильса, Ірина Скочильса. Львів: Український католицький університет, 2021. С. 321.

²⁴ Там само. С. 343.

²⁵ Nowakowski Przemysław CM. Rola Synodu Zamojskiego w kształtowaniu się liturgii Kościoła greckokatolickiego. *Statuty Synodu Zamijskiego 1720 r.: Nowe tłumaczenie z komentarzami*. Kraków: Avalon, 2020. S. 375–376.

²⁶ Замойський провінційний собор... С. 343.

²⁷ Требник Петра Могили: Перевидання з оригіналу / Упор.: А. Жуковський. Канберра; Мюнхен; Париж, 1988. С. 337.

²⁸ Гізель І. Вибрані твори: У 3 т. Київ; Львів: Свічадо, 2012. Т. 1. Кн. 1. С. 82.

²⁹ Луцицький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом. Філадельфія: Провідіння, 1954. С. 413–414.

³⁰ Стоцький Я. Монастир Отців Василіян Чесного Хреста Господнього в Бучачі. 1712–1996. Львів: Місіонер, 1997. С. 47–50.

³¹ Іларіон, митрополит. Фортеця православ'я на Волині – свята Почаївська лавра: Церковно-історична монографія. Вінніпег: Накладом видавничої комісії при товаристві «Волинь», 1961. С. 123–150.

³² Біблія або Книга Святого Письма Старого й Нового Заповіту, із мови давньосерейської й грецької на українську наново перекладена [Іларіоном Огієнком]. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2010. С. 640.

³³ *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994. S. 831.

³⁴ Острозька Біблія. Опрацював та приготував до друку ермн. архимандрит др. Рафаїл (Р. Торконяк). Львів, 2006. С. 917.

створих»³⁵ – Пс. 50:6). Парафраз слів цього самого псалма вводиться в пісню 214: «Аще согрѣшиша, но не отступиша от Тебе» – «Тебѣ єдиному сьгрѣших и лукавое пред Тобою створих»³⁶ (Пс. 50:6), причому тут вже автентичні слова псалма трансформуються за взірцем молитви за спочилих: «Аще бо и сьгрѣши, но не отступи от Тебе»³⁷. Початкові слова псалма 50 лунають і наприкінці пісні 218: «Помилуй мя, Боже, помилуй падшаго».

Сумна Давидова констатація власної провини «Тебѣ єдиному сьгрѣших»³⁸ (Пс. 50:6) відлуною в пісні 213 рефреном: «Согрѣших, о Боже мой!», «Согрѣших, виновен есмь», «Согрѣших, содѣянное як мнѣ утаити?», «Согрѣших, окаяннѣйший, согрѣших до зѣла», «Согрѣших всѣми чувствами». І це в одній тільки пісні 213! Але ж суть 50 псалма – не в безвідрадній констатації гріховності автора; в ньому благається про визволення «не лише від наслідків гріха, а й від усієї схильності до гріха в майбутньому»³⁹. Надію на це псаломспівець шукає в зовнішньому джерелі духовної сили – в Бозі.

Пісня 213 з «Богогласника» в заключному вірші відображає віру в Божу ласку як заporуку цілковитого покаяння: «Всецедроу мя спаси судбою». А разом із тим налагоджується референтний зв'язок із іншим псалмом, 13, що починається словами «Рече безумен въ сердци своем: нѣсть Бога»⁴⁰ (Пс. 13:1): «Безумен во сердци своем, нѣсть Бог, помышляет» (213). Індивідуалістичне копірвання в глибинах свого сумління без огляду на всемогутній зовнішній чинник – Божу ласку – здатне лише травмувати, а не звільнити від духовних тягарів. «Тамо убо яшася страха, идѣже не бѣ страх: яко Господь въ родѣ праведных» – «Там, де страху не було, вони жажнулися від страху, адже Бог — із праведним родом»⁴¹ (Пс. 13:5) – актуалізуються в рецептивній свідомості слова псалма 13. Тривожний суспільний контекст Європи епохи Просвітництва, де з середовища французьких енциклопедистів щодалі більше поширюються атеїстичні ідеї⁴², оприявнює образ «безумних безбожників» у сучасному світі. Адже «Богогласник» виходить невдовзі після оприлюднення «Декларації прав людини і громадянина» (фр. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen; 26 серпня 1789 р.) та наступних антиклерикальних ухвал Установчих зборів Франції, що стосувалися націоналізації церковного майна й запровадження для клиру виборності та обов'язкової присяги на вірність світській державі⁴³.

Риторична модель покаяння пісень визначається умовною ситуацією скрушеного звернення до Бога. Ця ситуація оприявнюється неодноразовим вживанням звернень: «о Боже мой» (213), «Боже», «Отче», «Боже мой правдивый», «Пане добротливый», «Всеильный Боже» (214), «Владыко» (215), «Боже», «Владыко» (217), «Боже» (218), «тѣбѣ Воже», «Stwórc» (220), «Panie», «тѣбѣ Воже łaskawy» (221). Відповідно до катехитичних настанов, Бог у піснях є тим єдиним, хто може повернути грішникові втрачену чистоту, підвести його з духовної хвороби, наснажити силою в боротьбі за спасіння. «Народовѣщаніє», видане почаївськими василіянами ще 1768 р., навчало:

«– Що єсть цнота покаянія?

– Єсть то дар Божій, вляный до сердца челоуѣку, при котором познавши кто грѣх свой, един, или многія, пред самым Богом за них шире жалует, ненавидит их, и общает крѣпко больше того не чинити»⁴⁴.

Відповідно до катехитичної інтерпретації каяття комунікативну функцію персонажа всіх покутних пісень характеризує благальне звернення своїх провин Богові. Хіба що допоміжну роль відводиться в пісні 216 Богородиці, «щедрой Царицы небесе и земли», якій належить бути «шлемом спасенія» для грішника. Тут спостерігаємо дещо несподіване перекодування апостольського заклику до ефесян: «Візьміть шолом спасіння і духовний меч, яким є Боже Слово»⁴⁵ (Ефес. 6:17). Та ще в пісні 217 персонаж звертається за допомогою до сповненої благодати Діви Матері.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Требник Петра Могили... С. 584.

³⁸ Острозька Біблія... С. 917.

³⁹ Міжнародний біблійний коментар: У 6 т. Львів: Свічачо, 2018. Т. 3. Повчальні та пророчі книги. С. 102.

⁴⁰ Острозька Біблія... С. 893.

⁴¹ Біблія. Книги Святого Письма Старого та Нового Завіту: Пер. ієромонаха Рафаїла (Р. Туркочіяка). 4-ий повний переклад з давньогрецької мови. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2011. С. 547.

⁴² Kafker Frank A. The Encyclopedists as a group: a collective biography of the authors of the Encyclopédie. Oxford: Voltaire Foundation, 1996. 250 p.

⁴³ Betros Gemma. The French Revolution and the Catholic Church. *History Review*. 2010. December. # 68. URL: <https://www.historytoday.com/archive/french-revolution-and-catholic-church>.

⁴⁴ «Народовѣщаніє, или Слово к народу каоолическому чрез монахов Чина святого Василя Великого». 2-є изд. Почаєв, 1768. С. 203.

⁴⁵ Біблія. Книги Святого Письма... С. 1145.

Приписувана катехизисом ненависть до гріха⁴⁶ в дискурсивному просторі пісні втілюється в антиномічному протиставленні чистого, праведного ества персонажа його темній стороні, сповненій спокусливих оман. Це внутрішнє роздвоєння символічно оформлюється в акровіршеві пісні 214 (авторства Луки Длонського) в суперечку душі й тіла. Душа звертається до тіла з докором: «Бым я была не согрѣшила, аще не чрез тебе». Вводиться навіть метафоричний образ страждань душі, ув'язненої в тілі, «горше, неж в оковах». Але в пісні 213 і сама душа засуджується «внутрішньою совістю». Душа визнає: «Вѣдаеш, тѣло: купносмо грѣшили» (218). Сумну перспективу обох нерозривно пов'язаних одна з одною сторін грішної істоти констатує тіло, відповідаючи душі:

*Ты пойдеши в огонь, я в гробъ буду
До часу лежати,
И покорм давати*

робацтву (214).

Гріх інтегрує людську особистість у неподільну цілість, всуціль вражену духовною хворобою:

*И нѣсть кая безвинная моего состава
Часть, яже бы не дерзнула творити лукава* (213).

Розгортаючи низку симптомів паталогічного стану грішника, пісні згадують легковажні розваги, щоденні веселощі (214), марнотні захоплення примарами слави, багатства, чести, узалежнення від лестощів, блуду (215), безсоромність (216), накопичення скарбів (217), ненаситність на земні втіхи (218), марнування часу (220), брак любови до Бога, злість (221). Усвідомлення загальної деградації провокує безнадію, виражену в пісні 214 метафоричним образом фольклорного типу:

*Ой лучшеши было челоуѣку ся на свѣт не родити,
Волѣл бы был в утробѣ матерни каменем съдѣти!* (214).

А за всім цим відкривається перспектива невідворотної відплати по смерті. Її формують кілька ключових архетипних образів: «отхлань горяща», «огнь», «пекло» – «грѣшником дѣдизна вѣчная», «огонь вѣчнующій» (214), «горящая пещь», «пекельный ад» (215). Втеча від занурення в цю вогняну стихію, звідки немає вороття, спонукає поетів до пошуку архетипної альтернативи – води. Правда, водна стихія може й тут виступати нищівною силою, втіленою в образі бурхливого життєвого моря, запозиченого з ірмоса шостої пісні канону на голос б, де й фігурує «Житейское море, воздвизаемое... напастей бурєю»⁴⁷. Персонаж описує небезпеку духовної загибелі від світських спокус, вводячи алюзію до цього архетипного мотиву:

*Угльбох во морѣ, волны мя воскорѣ
Окружат, погрузят* (217).

Земні скорботи в цьому семіотичному просторі обертаються хвилями: «Dziś mię żale jakby fale nurzają» (220). Цей мотив відсилає і до всесвітнього потоку (Бут. 7), і до загибелі єгиптян у морі при переслідуванні Мойсеевого народу (Вихід 14:23–28), і до драматичної історії пророка Йони (Йона 1:15–2:11). Ключ до загадки переінакшення вбивчої водної стихії на рятівну шукається в євангельських сюжетах про життєдайні води хрещення⁴⁸. Його використовує двомовна пісня 219, яка спрямовує розгублену грішну душу до «aquae salubres» – «здравых вод», здатних обмити, очистити її від скверни. Оздоровча сила цих вод обумовлена тим, що вони «очервленны», окроплені кров'ю Христа, пролитою в стражданнях на відкуплення гріхів людського роду. До традиційної інтерпретації спасительної сили води як води хрещення – таїнства «отрожденія челоуѣка на души, чрез которое отрожденіе грѣх нам первоудный (и учинкове если суть) отпускаются и стаемося христіанами, то есть, сынами Божіими»⁴⁹ – додається символічне зображення таїнства покаяння як криниці очищення від гріхів:

*Poenitentia, fassio oris,
Lacrymabiles actus doloris.
Saluberrimi sunt fontes isti.
Sparsi sanguine lateris, Christi.*

*Скруха, покута, горких слез токи,
Исповѣдь свята, суть ти глубокий*

⁴⁶ Katechizm Rzymski, według uchwały ś. Soboru Trydentskiego ułożony. Tłum. ks. Walenty Kuczberski. Jasło: Drukarnia Støgera, 1866. T. 1. O wierze. S. 263.

⁴⁷ Осмогласник еллински же Октоих или Параклитики. Творение преподобнаго отца нашего Иоанна Дамаскина и иных благоговѣйных отец. Львов: Твптом Ставрополийскаго института, 1895. С. 642.

⁴⁸ Словник біблійного богослов'я / Під ред. Ксав'є Леон-Дюфуна та ін. Пер. з франц. Рим; Львів: Місіонер, 1996. С. 164–165.

⁴⁹ Народовѣщаніе... С. 187.

*Кладенец здоровый, и вода чиста,
Окропленная кровію Христа (219).*

Цим узагальнюється наскрізний мотив покутних пісень – заохочення до глибокого, всепрймаючого жалю за гріхи, ознакою якого є сльози. Грішна душа завинила тим, «жесь слез не точила» (214). Вона просить Бога про дар сліз – «Нынѣ ми слезы даруй, Владыко» (215), спонукає своє єство до плачу, який би здіймався з глибини душі – «Плачите сердца моего зѣнницы» (216). При цьому дар скрухи за гріхи, дар сліз сприймається за небесну ласку:

*Изльй мнѣ, Боже, со небесе слезы,
Да восплачю моя пагубыя стези (218).*

Невпинне оплакування гріхів було одним із найважливіших складників аскези єгипетських пустельників⁵⁰. Києво-Печерський патерик розповідає про Теофіла, який, визнавши свою провину, «сугубъ рыданіє въспрім» і в невпинному переживанні каяття «имѣаше же съсуд, и егда упражняшеся на молитву, прихожаху ему слезы, и поставляше съсуд и над темъ плакаше, и того наполнивъ слез за многа лѣта»⁵¹. Гіркота плачу сприймалася за ознаку глибини каяння за вчинені гріхи.

Одержане при відпущенні гріхів право на вічне життя бачиться поетами нагодою для подяки Богові, згадкою про яку закінчується останній покутний вірш:

*Za ten dar Twojej ręki
Bqdę wieczne czynił dzięki (221).*

Покутні пісні з «Богогласника» були написані різними авторами, з яких завдяки акровіршівці («краєгранесію») визначаються імена Луки Длонського (214) та Достоевського (215)⁵². Але зіставлення всіх дев'яти пісень дозволяє виявити певні спільні тенденції. Чи не найважливіша з них – концептуальна відповідність східній покайній духовності. Не приділяючи надмірної уваги обрядовим деталям, пісні суголосні в спонуканні слухачів/виконавців до глибокого, до сліз, переживання вчинених гріхів як свавільного бунту, розлуки з Богом, що загрожує обернутися втратою вічного життя. Розплата за гріх постає вогненними образами пекельних мук. Страх перед цією жахливою перспективою, розпач від власного безсилля спонукають до пошуку рятунку в поєднанні з Богом, що і є квінтесенцією таїнства покаяння. Пісенна мелодія, ритмічна мова силабічного вірша, акцентування ключових слів у анафорах і римованих словах, вишуканий світ барокових тропів – все це впроваджує пенітента в особливий вербальний і музичний простір, відчужений від гріховного повсякдення. Пісні ніби закликають: «Горѣ имѣиъ сердца»⁵³ – і саме там, у просторі сакраментального об'явлення Бога, знайдімо натхнення для перемоги над власною недосконалістю.

ДОДАТОК:

«Богогласник» (1790): покутні вірші

213. Пѣснь 1. Покаянная.

Согрѣших о Боже мой! Отнюд не таюся.
Согрѣших, виновен есмь, того не запрюся.
(2) И нѣсть кая безвинная моего состава
Часть, яже бы не дерзнула творити лукава.
Исповѣдаю словеса права.

Мнѣ бо мысль от юности, на зло пожадати,
Вѣси нѣсмь Ангел, благо не могу дѣлати:
(2) Согрѣших, содѣянное як мнѣ утаити?
Самое дѣло истину нудит из'явити,
И невозможно того сокрити.

Обаче кающийся, паки согрѣшаю,
Грѣхи ко грѣхом моим всегда прилагаю;
(2) Согрѣших окаяннѣйшій, согрѣших до зѣла,

⁵⁰ Guillaumont Antoine. U źródeł monastycyzmu chrześcijańskiego. Przekł. s. Scholastyka Wirpszanka OSBap. Kraków: Tyniec, 2006. T. 2. S. 120–121.

⁵¹ Києво-Печерський патерик: Вступ. Текст. Примітки. Упор.: Д. Антонович. Київ: З друкарні ВУАН, 1930. С. 160.

⁵² Петро Кралюк, до речі, пов'язує останнього з родиною предків російського письменника Федора Достоевського. Див.: [Кралюк Петро]. Предки Федора Достоевського були греко-католицькими священиками і публікували вірші в уніатському «Богогласнику». URL: www.ua.edu.ua/ua/info/news/2013/02-10-01.

⁵³ Λεττοῦρῶν σι εστ Служебник. Унев: В обители Успенія Присвятыя Богородицы, 1740. С. 24.

Согрѣших всѣми чувствами души же и тѣла.
Вся злая похоть во мнѣ содѣла.

Ниже что под именем грѣха содержимо
Обращается, еже бы мене прошло мимо;
(2) И чувственно сама мене правда обличает,
Єгда совѣсть внутренняя душу осуждает,
Виновну быти весма являет.

Запрѣтися убо злых дѣл мнѣ невозможно,
И что было, не было, рещи єсть безбожно;
(2) Той смѣл бы на сіє, кому Давід пригѣвает:
Безумен во сердцѣ своем, нѣсть Бог, помышляет,
Сам развѣ таков, правды не знает.

Аз же с пророком зову: Помилуй мя Боже,
Ничто утаитися от Тебе не может:
(2) Беззаконіє аз знаю, грѣх єсть предо мною,
И лукавое сотворих Творче пред Тобою;
Всещедрою мя спаси судьбою.

214. Пѣснь 2. Покаянная, в нейже душа окаяєвет тѣло, а тѣло душу о грѣсѣх.
Творец Лукаш Длонски по краєгранєсію.

Лакнуцій свѣте чем на грѣшники так зѣло чатуєш?
И вмѣсто жизни, вѣчной дѣдизны, отхлань им готуєш?
(2) За учинки наши нам тоє,
приплатимо житіє злоє.
Бо отхлань горяща
будет нам паляща   навѣки.

Уже'м утратил Небо чрез грѣхи у Пана моего,
Искалем паче роскошей свѣта, неже хвалы Єго,
(2) Волѣем в роскошах гуляти,
Чтоденне веселим бывати:
Незасмутилемся,
Але тѣшилиемся   по вся дни.

Како пред Тебе, Судію, Боже, мнѣ грѣшному стати?
Когда во трубах снидєши с небес грѣшных обличати?
(2) О Отче! Змилиуйся, не помни
На младіи нравы уломны,
Бо то моє тѣло
Мене приводило   на тоє.

Ах! Отповѣш там скверное тѣло за мене, за себе,
Бо бым я была не согрѣшила, аще не чрез тебе:
(2) Ты єще з младости зводило,
Всєгдає так до мене мовило:
Гуляй душе в тѣлѣ,
Доколь не помлѣли   вѣ мнѣ кости.

Шумѣлась также, о душе моя, трудно ся запрѣти.
Радась со мною на все зло дѣло была ся згодити;
(2) Поболѣем равно за свое,
Ты єще виннѣйша за тоє,
Жєсь слез не точила,
Жалю не чинила   за грѣхи.

Доколь тѣло будєш на мене неслушне гадати?
Довлѣет жалю на умѣ моем сєго виражати!
(2) Помни древня злобо на себе,
Что я мук терпѣла у тебе,

Горше неж в оковах
Во твоих утробах   страдалам.

Латва то мука, о душе моя, еще тебѣ была,
Вспомниш послѣжде, якая будет, гди выйдеш от тѣла:
(2) Тогда по расходѣ отсюду
Ты пойдеш в огонь, я в гробѣ буду
До часу лежати,
И покарам давати   робацтву.

Ой лучшеш было человекѣку ся на свѣт не родити,
Волѣл бы был в утробѣ матерни каменем сѣдѣти!
(2) Но днесь не может ся розстати,
Треба ся до пекла достати,
Где будет отчизна,
Грѣшником дѣдизн   вѣчная.

На Тебе токмо надежду имам, Боже мой правдивый,
Вѣм, же не хочеш мститися кривды, Пане добротливый.
(2) Аз на та словеса уповал,
Которая Давид сказовал:
Аще согрѣшиша,
Но не отступиша   от Тебе.

Свѣдок Ты таин сердца моего, ах всесильный Боже,
(Кто бо мя яко Ты, в совѣсти моей испитати може?)
(2) Како на сем свѣтѣ будужи,
Горше пса встеклаго живущи,
Ничтоже благаго,
Токмо много злаго   творилем.

Комуж я нынѣ употреблюся чрез учинки мои?
Отдал бым душу, отдал бым тѣло Христове в руцѣ Твои.
(2) Но егда восхоцеш пріяти,
Бысь не хтѣл до пекла одати!
Не отсылай в муки,
Люциперу в руки   прошу Тя.

Избави огня вѣчнующаго всѣх в Тя вѣрующих,
Избави войны, избави глада на свѣтѣ живущих,
(2) Горнему нас отдай Сиону,
Да будем достойни у Трону
В небѣ Тя хвалити
Со агелы пѣти: Свят, свят, свят.

215. Пѣснь 3. Покаянная.

Творец Достоевски по краегранесію.

Да прійдет нынѣ радость новая,
Сердцу благія мысли подая.
(2) Да бым оставыл грѣховно дѣло
И прилѣпился ко Богу цѣло.

Окаянныя моя зѣницы
Возрѣт на образ очей денницы
(2) Оставьте в мірѣ красныя вещи,
Да убѣжите горячей пещи.

Сусту в мірѣ презрите вскорѣ,
Возвышайтеса ко Богу горѣ
(2) Небрежѣт славы, богатства, чести,
Бѣгайте блуда, и вся лести.

Тѣлом принужден вкусити сласти,
Ах! Отщетилися праведных части!
Не смѣю зрѣти высоты свѣта,
И не имѣю блага отвѣта.

О коликія врагов навѣти!
Хитростнія мнѣ препяша сѣти.
(2) Аз окаянный не подвигохся
В прелести сѣти бѣднѣ впадохся.

Єй соравнихся скоту безумну,
Оскверних душу, и совѣсть умну,
(2) Скалях одѣжду прекрасну зѣло,
И погрузихся в злобѣ всецѣло.

Вся злая лютѣ содѣях в мірѣ,
Не пріях блага токмо во вѣрѣ,
(2) Преспѣвах паче на дѣла злая,
Како же пріиму вѣчна благая?

Сам я дарует жених в чертозѣ,
И призывает всѣх нас на мнозѣ.
(2) Коль нетерпимый жаль тому пріиде,
Кто от чертога праздно от'иде.

Колика лучша лишихся града!
Постигох бѣды пекелна ада,
(2) Нынѣ ми слезы даруй, Владыко,
Да не постражду горе толико.

Измы грѣховнаго Вавлона,
Вчини жителя свѣтла Сіона,
(2) Да бым в небесном пребывал лику,
И вселюбезно зрѣл Тя Владыку.

216. Пѣснь 4. Покаянная отступника от вѣры.

Плачите сердца моего зѣницы,
Впадох в тяжчайшы грѣховни пленицы.
(2) Єй нѣсть во мірѣ грѣшника толика,
Якоже аз, никто согрѣшил от вѣка.

Душу и тѣло погубих во мірѣ,
Лишихся любве, надежды, и вѣры;
(2) Раздрах одѣжду крещенієм данну,
Юже ми даде Бог, совыше истканну.

В лѣности моеї иждих жизнь без студа,
Не пріях во ум будущаго суда.
(2) Пойду припаду ко щедрой Царицы
Небесе и земли, Маріи дѣвицы.

Кто бо мнѣ может помочествовати?
Токмо ты сама, о Божія Мати.
(2) Шлем спасенія имѣю тя выну,
На тя бо надежду возложых єдину.

И ктож от грѣшник когда погибает,
Аще ты Дѣво на помощь взывает?
(2) И аз грѣшнѣйшій буду призывать
Имя ти святое во вѣк прославляти.

217. Пѣснь 5. Покаянная.

Ах! Доколь окаянный на свѣтъ жию?
 Призри, Боже, со небесе, к Тебѣ вопію.
 (2) Вдень и внощи без помощи:
 Угльбох во морѣ, волны мя воскорѣ
 Окружат, погрузят.

Если тако мнѣ уплинет во грѣсѣх весь свѣтъ,
 Горко будет ми отдати з житія отвѣтъ.
 (2) Дѣла, мысли, вся зависли
 От одной години. На то не единый
 Помяни, погляни.

Окаянный человекче, не трепещеши?
 Суету гониш, а на смерть не помянеши?
 (2) Не забуди, готов буди,
 Престани грѣшити, красоту любити
 Отщайся, покаяйся.

Готов бысь потом отдати вся твоя скарби,
 Но егда смерть замкнет очи, западут карби,
 (2) Искупити, испросити,
 Не можеш ся з гроба, где враз вся оздоба
 Согніет, истлѣет.

Та пріятель не заступит, ниже друг, ближній,
 Каждый за себе виновен быти подвижній.
 (2) Да говѣет, доколь жиет,
 Нищым благотворит, грѣхов да разорит,
 Преграду, в отраду.

Торжищем есть человеку житія время,
 В том куплю всяку да дѣет земное племя.
 (2) Человекче, як обыче,
 Благоутробія, дары лѣт в дни тія
 Богаты, снискати.

Отяченный сый грѣхами молю, Владыко,
 Продолжи ми ко исправѣ время елико.
 (2) Дѣво Мати, благодати,
 Єси исполненна, пріими умиленна
 Грѣшника, блудника.

218. Пѣснь 6. Покаянная.

Изльй мнѣ, Боже, со небесе слезы,
 (2) Да восплачю моя пагубыя стези.

Откуда начну слезы проливати,
 (2) Страстного житія дѣла возвѣщати?

Уподобихся вранови нощному,
 (2) Плотояденіем ненасыщенному.

Навыкох на вся дѣла в мірѣ злая,
 (3) За то удален есмь прекраснаго рая.

Туга мнѣ зѣло утробу снѣдает,
 (2) Як мечь обоюду острый прободает.

Оле мнѣ грѣшну! Что се содѣваю?
 (2) От многих лѣт моих Бога прогнѣваю!

Разорых закон Создателя Бога,
(2) Отриновенный есмь свѣтлаго чертога!

Увы о душе! Чему не радиши?
(2) А о грѣсѣх твоих горко не слезиши?

Вѣдаеш, тѣло: купносмо грѣшили,
(2) Совокупно треба, бысмо побольли.

З сердцем согласно подвигнѣм вся уды,
(2) Ко покаянiю весь состав пребуди.

Кiй плач воспою днесь языком моим?
(2) Очисти мя, Боже, по щедротам Твоим.

З глубины сердца глас мой возведшаго,
(2) Помилуй мя, Боже, помилуй падшаго.

219. *Hymnus 7mus. Poenitentialis. Пѣснь 7. Покаянная.*

Non unus, alter decimus annus,
Animam gravis torquet tyrannus!
Ah! pridem, pridem, a juventute
Languor peccati ierruit tute.

Сiй не рѣк, не два, и не десятый
Як той боль грѣха на душу взятый!
(2) Ах давно, давно от молодости
Лежу в грѣховнѣй чтоденне злости.

Corpori noxa, animae qualis!
Sublevet, non est proximus talis.
(2) Anima dulcis quid tunec factura,
Cum jam et corpus fit sub censura?

Тѣло як тѣло, душенцѣ бѣда!
Двигнути кому, не маш сосьда.
(2) Чтож ты, душенко, будеш чинити,
Когда и тѣло зачнет слабѣти?

Aquae salubres, ajunt, quod dantur,
In quibus omnes gentes lavantur;
(2) Utinam illis animam dare!
Ex hac peccati sorde piare!

Гдесь то суть, кажут, здравья воды,
В тых то ся водах мьют вси роди;
(2) Сiй когда б душу там очистити!
З тини грѣховной весма обмыти!

Poenitentia, fassio oris,
Lacrymabiles actus doloris.
(2) Saluberrimi sunt fontes isti.
Sparsi sanguine lateris, Christi.

Скруха, покута, горких слез токи,
Исповѣдь свята, суть ти глубокий
(2) Кладенец здравый, и вода чиста,
Окропленная кровiю Христа.

Ad haec flumina rubei maris
Aquae Divinae et salutaris.

(2) Anima occorre piare lues,
Perennem tibi salutem strues.

К сим убо рѣкам богоспасенным,
В морѣ страсти очервленным,
(2) Бѣжи, о душе, грѣхи измыти,
Имаш ся вѣчно в них исцѣлити.

220. Pieśń ósma Pokutna.

Ach mój Boże! Czyli ż może bydź w niebie
(2) Młodość płocha, co świat kocha, nie Ciebie?

Dziś mię żale jakby fale nurzają;
(2) Co za strata! marnie lata mijają.

Rzeki płyną, wiatry giną, gdy wieją;
(2) Lata spieszą, a nie cieszą nadzieją.

Ile żyłem, nie zrobiłem nic z chwałą.
(2) Nie w odbycie moje życie nie miało.

A co razy złej obrazę się stało,
(2) Gdy nie w dziele, złęgo wiele myślało.

Nie daj tedy, Stwórco, kiedy bym zbłądził.
(2) Nawet bo Ty będziesz cnoty me sądził.

221. Pieśń 9ta Pokutna.

Czyli wodą, czy łądem
Pod niefortunnym rządem
(2) Pomni o tym, który cię umiłował
Nad swe życie.

Bóg mię kocha, a ja nie,
Nie Kocham Cię o Panie!
(2) Nieba widzę me skinienia,
Uważają przewinienia.

Owóz wzdycham tajemnie,
Bo Cię Kocham wzajemnie;
(2) Odrzucam miłość ciała,
Która dotąd mię wikłała.

Kiedy pójdę, gdzie stanę,
Wszędy w żalach zostanę;
(2) Życie tracić w żalach żądam,
A na wieczność się oglądam.

O mój Boże łaskawy!
Dopomóż mi tej sprawy
(2) I użyż łask wielości,
Niech nie ginę w mojej złości.

Wszak gdy Cię nie osiągnę,
Wieczną niedolę ściągnę;
(2) Tak pewnie zginąć muszę,
Dając piekłu nędzną duszę.

Niechże życia nie skonczę,
Aż duchem z Tobą złączę;

(2) Za ten dar Twojej ręki
Bądę wieczne czynił dzięki.

References

- Hnatiuk, O. (1994). *Ukrainska dukhovna barokova pisnia* [Ukrainian spiritual baroque song]. Warsaw, Poland; Kyiv, Ukraine.
- Kraliuk, P. (2013). *Predky Fedora Dostoievskoho byly hreko-katolytyskymy sviashchenykamy i publikuvaly virshi v uniatskomu «Bohohlasnyku»* [Fedor Dostoevsky's ancestors were Greek Catholic priests and published poems in Uniate «Bohohlasnik»]. *Natsionalnyi universytet «Ostrozka Akademiia» – The National university «Ostroch Academy»*.
- Krysa, B. (1997). *Peresotvorennia svitu: Ukrainska poeziiia XVII–XVIII st.* [Recreation of the world: Ukrainian poetry of XVII–XVIII c.]. Svichado. Lviv, Ukraine.
- Matiash, Dz. (2000). *Osoblyvosti poetyky ukrainskoi barokovoi dukhovnoi pisni (na materialy po-kaiannykh pisen)* [Features of the poetics of Ukrainian baroque spiritual song (on materials of penitential songs)]. *Mahisterium. 4. Literaturoznavchi studii – Master's degree. 4. Literary studies*. P. 23–30.
- Medvedyk, Yu. (2006). *Ukrainska dukhovna pisnia XVII–XVIII st.* [Ukrainian spiritual song of XVII–XVIII c.]. Ukrainian catholic university. Lviv, Ukraine.
- (2021). *Zamoiskyi provintsiinyi sobor Ruskoj uniinoi Tserkvy 1720 roku* [Zamoiska Provincial Council of the Russian Union Church in 1720]. *Zah. red. I. Skochyliasa. Upor.: R. Paranko, Ihor Skochylias, Iryna Skochylias. B. 1: Actions and resolutions. Ukraine catholic university. Lviv, Ukraine.*
- Stasiv, K.V., o. ChSVV. (2015). *Misiia vysokoho slova* [High word mission]. *Vasyl'iianske knyhovydannia: mynule, suchasne i maibutnie – Basilian book publishing: the past, the present and the future*. Misioner. Zhovkva, Ukraine.
- Stotskyi, Ya. (1997). *Monastyr Ottsiv Vasyliian Chesnogo Khresta Hospodnoho v Buchachi. 1712–1996* [The monastery of Fathers Basilian of the Holy Cross of the Lord in Buchach. 1712–1996]. Misioner. Lviv, Ukraine.
- Zashkilniak, L., Krykun, M. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnev* [The History of Poland: from ancient times to the present day]. Lvivskiy natsionalnyi universytet im. I. Franka. Lviv, Ukraine.

Ісиченко Ігор, архієпископ – доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна).

Isichenko Ihor, archbishop – D.Ph. Professor of the Department of History of Ukrainian Literature of V.N. Karazin Kharkiv National University (Svobody Square, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine).

PENITENTIAL POEMS FROM «BOHOHLASNYK» (1790)

The purpose of the publication is to reveal the nature of penitential tendencies in the penitential poems from the collection «Bohohlasnyk» (Pochayiv, 1790) and their intertextual connection with the Byzantine and Latin traditions. The category of penitential poems includes songs from the fourth part of the miscellany with numbers 213–221. Six of them are written in the Late Middle Ukrainian, one contains a parallel text in Latin and Ukrainian, and two – in Polish. They can be attributed to the genre of metaphysical poetry. Two authors are mentioned: Luka Dlonsky and Dostoevsky (perhaps the ancestor of the famous Russian writer), the rest of the poems are anonymous. The miscellany was published in the last years of the heyday of the Pochayiv Basilian Monastery, which remained under the rule of the Polish king after the first partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1772. Its printing house was the main center for publishing books in the Ukrainian language at that time. The Basilian Order is often accused of being an instrument of Latinization of the Uniate Church. But the penitential poems testify to the consistent orientation of the authors to the Eastern, Byzantine spiritual tradition. They agree with the prescriptions of the Zamoscia Synod of 1720. The Zamoscia Synod did not introduce significant changes in the penitentiary practice, only shifting the attention from external, formal elements of repentance to internal, spiritual factors. These characteristics were reflected in the book «Narodoviščaniye», published in Pochayiv Monastery in 1768. The intertextual strategy of penitential poems is directed to the biblical and hymnographic perspective. The image of the prophet David is introduced as a model of sincere repentance, the motives of Psalm 50 attributed to him and Psalm 13 are developed. The painful self-analysis of the sinner takes the form of a dialogue of soul and body. The coming punishment is portrayed as a hellish abyss engulfed in eternal fire, and earthly trials as a stormy sea of passions. Salvation from punishment requires tears, the gift of which is perceived as heavenly grace. This corresponds to the ascetic tradition of the monastic East. Thus, the penitential poems testify to the preservation in the Pochayiv monastery of national spiritual traditions embodied in the typical Baroque genre forms.

Key words: Bohohlasnyk, Baroque, metaphysical poetry, Zamoscia Synod, Pochayiv Monastery.

Дата подання: 13 грудня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 20 грудня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ісіченко, І. Покутні вірші «Богогласника» (1790). *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 138–151. DOI: 10.5281/zenodo.6791982.

Цитування за стандартом APA

Isichenko, I. (2022) Pokutni virshi «Bohohlasnyka» (1790) [Penitential poems from «Bohohlasnyk» (1790)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2022, 1, P. 138–151. DOI: 10.5281/zenodo.6791982.

